

POSLOVNO-KOMERCIALNA ŠOLA CELJE
Poklicna in strokovna šola

DRUŽBENE VLOGE ŽENSKE IN MOŠKEGA

Avtorica:
Mirjana Petrovič, 2. f

Mentorica:
mag. Helena Mešnjak, prof. zgod. in soc.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2008

DRUŽBENE VLOGE ŽENSKE IN MOŠKEGA

Šifra: POELA

Letnik: drugi

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2008

Zahvaljujem se mag. Heleni Mešnjak za zaupanje vame in pomoč pri iskanju literature in virov ter vodenje skozi labirint pri nastajanju te naloge.

Zahvaljujem se profesorici Majdi Lesjak za nesebično pomoč pri raziskovalni nalogi in lektoriranje. Za tehnično urejanje in tiskanje naloge se zahvaljujem računalničarjem.

KAZALO

POVZETEK	3
NAMEN NALOGE	4
HIPOTEZE	4
METODE RAZISKOVANJA	4
UVOD	6
ZGODOVINA IZOBRAŽEVANJA	8
PRASKUPNOST	8
IZOBRAŽEVANJE V SUŽNJELASTNIŠTVU.....	8
IZOBRAŽEVANJE V STARI KITAJSKI	9
IZOBRAŽEVANJE V STARI GRČIJI	10
IZOBRAŽEVANJE V STAREM RIMU	11
IZOBRAŽEVANJE V FEVDALIZMU.....	12
IZOBRAŽEVANJE PLEMIŠKIH DEKLET.....	15
POLOŽAJ ŽENSK	16
POLOŽAJ ŽENSK V KRŠČANSTVU	16
POLOŽAJ ŽENSK V ISLAMU	19
POLOŽAJ ŽENE V JUDOVSTVU.....	20
POLOŽAJ ŽENSK V DEVETNAJSTEM IN DVAJSETEM STOLETJU	22
IZOBRAZBA.....	24
NEPLAČANO DELO ŽENSK.....	25
SPOLNE RAZLIKE NA PODROČJU PLAČANEGA IN NEPLAČANEGA DELA	26
VLOGA ŽENSK V MOŠKOSREDIŠČNI KULTURI	26
ZGODOVINA ŽENSKEGA DELA	27
VLOGA ŽENSK IN MOŠKEGA V DANAŠNJEM ČASU	30
IZOBRAZBA IN SPOL	32
ŽENSK ŽELIJO BITI ZAPOSLENE	32
ŽENSK NA VODILNIH POLOŽAJIH.....	33
DRUŽINSKO IN GOSPODINJSKO DELO	34
DRUŽINSKO DELO	35
ZNAČILNOSTI GOSPODINJSKEGA DELA.....	35
ZAKLJUČEK	38
LITERATURA IN VIRI	40

POVZETEK

V raziskovani nalogi želim predstaviti položaj žensk skozi stoletja. O ženskah je že precej napisanega, zato sem morala pregledati veliko literature. Verjetno nisem uspela pregledati vsega, a sem vseeno dobila pregled in boljšo predstavo o položaju žensk v preteklosti.

O izobraževanju žensk je v zgodovini veliko povedanega, malo sprejetega kot splošno in edino zakonito, medtem ko o moškem izobraževanju ne manjka podatkov in slavospevov.

Zanimal me je ženski lik v izobraževanju v primerjavi z moškim. Ženske so bile in so dobre ali slabe, vendar niso bile nikoli priznane v moški družbi in niso imele enakih pravic kot moški.

Ženske so bile vedno odrinjene nekam v ozadje, v neznano sfero podrejenosti, čeprav si tega niso zaslužile. Sprejete so bile le za matere, gospodinje, dobre družice svojih moških.

Ženske so veliko bolj obremenjene kot moški. Čeprav pravijo, da je moški glava družine, ženska še vedno podpira tri vogale pri hiši kljub poklicni karieri in vlogi gospodinje.

NAMEN NALOGE

V nalogi želim prikazati položaj žensk od najstarejšega obdobja do danes. Ženska je v družbi prisotna vsa civilizacijska obdobja, a najpogosteje le kot tiho in neopazno bitje. O ženskah vladaricah, lahko dobimo informacije, medtem ko o ženskah, v kmečkem ali mestnem okolju ni veliko zapisano. Vemo, da so morale ženske marsikaj postoriti, morda celo več kot moški, a žal jim nihče ni dal možnosti. Čas je naredil marsikaj, tudi to, da imamo sedaj ženske enake pravice kot moški. Želela sem osvetliti položaj ženske skozi zgodovinski čas in njen položaj v današnji družbi.

HIPOTEZE

V nalogi so zastavljene naslednje hipoteze:

- Položaj žensk se v zgodovini ni veliko spremenil, vedno so bile zapostavljene.
- Ženske so bile v preteklosti stroji za rojevanje, moški so jih poniževali, predvsem cerkveni možje.
- Ženske še vedno opravljajo dve službi, na delovnem mestu in doma.
- Veliko žensk se izobražuje, a le malo jih zaseda pomembna mesta v gospodarstvu in negospodarstvu.

METODE RAZISKOVANJA

V nalogi so uporabljene naslednje metode dela:

- Zgodovinska metoda, s katero sem na podlagi različne literature spoznala odnos do žensk od najstarejših časov do danes.
- Dialektična metoda mi je pomagala preučevati pojave, procese in odnose v družbi.
- Metoda analize in sinteze virov sem uporabila pri informacijah, ki sem jih našla na spletnih straneh.

- Metoda primerjave, s katero sem primerjala posamezne podatke z obstoječo literaturo.
- Metoda deskripcije, s katero opisujem posamezne dogodke.
- Metoda analize in sinteze je postopek za pojasnjevanje podatkov iz literature.
- Metoda sinteze je postopek raziskovanja in pojasnjevanja stvarnosti z združevanjem in analiziranjem podatkov.

UVOD

Najbrž bi lažje napisala nekaj o ženskah v zgodovini in pri tem pokazala, kako dobre ali slabe so bile. Težje je pisati o vzgoji in izobraževanju žensk v vsem zgodovinskem obdobju na Slovenskem. Za Slovenke je še do devetnajstega stoletja veljalo, da so ženske bolj ali manj anonimni in samo po sebi razumljivi del zgodovine Slovencev. O tem, da so gibalno zgodovine aktivni moški, ni dvoma, medtem ko so ženske le tihi in nevidni drugi pol človeške množice.

Kaj naj zapišem o ženski in o njenem šolanju v zgodovini? Slovenski ljudski pregovor pravi: »Bog je ženski iztrgal jezik, ga vsadil in zrasel je hren. Kamor si hudič sam ne upa, pošlje babo.«¹ Iz pregovorov vidimo, kam so jo skozi rodove postavljali. V množici ohranjenih arhivskih virov in literature se najde najmanj zapisov in podatkov iz vsakodnevnega življenja, zlasti iz življenja žensk. Najti je možno veliko literature o moških in le o nekaterih ženskah, ponavadi o vladaricah. Usode žensk niso nikogar zanimale, zato niso omenjene v pedagoški literaturi. Življenje in delo žensk je ostalo neznan in skrito.

Ženska je vsa zgodovinska obdobja prisotna v družbi. Samoumevno je bilo, da je ženska skrbela za obstanek vrste, kar nam dokazuje najstarejša skulptura – boginja Venere. V različnih verstvih so odločujoče ženske mešale štrene moškimi. Takšne so bile Iris, Hera, Junona in druge. Upravljale so velike absolutistične države. Znani faraonki sta bili Nefretete in Kleopatra, ilirska kraljica Tevta, grška umetnica Sapfo in številne druge. V srednjem veku so opevane kot čakajoče in zaobljubljene dame bojevitih vitezov. Priležnice francoskih kraljev so krojile politiko zahodne Evrope, Izabela Kastilska je postavila temelje današnje Španije. Ženska je zadnjih nekaj stoletij krojila usodo Evrope in posredno vsega sveta. Vladanje Elizabete v Angliji je nadaljevala Viktorija, sanje Petra Velikega o vključitvi v Evropo je udejanjila Katarina Velika. V našem prostoru je Marija Terezija izpeljala vrsto reform, ki so še danes podlaga načinu življenja.

V umetnosti se najlepše stvaritve začnejo in končajo z žensko. V znanstvenih krogih bi omenila Marie Curie, pustolovcem in popotnikom ob bok bi postavila

¹ Vodopivec, Peter. Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje: prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru (1848-1900). V: Zgodovina za vse. 1994 I/ 2. Str. 30.

Almo Karlin. Cesarica Sisi je tako kot stoletje za njo princesa Diana izstopala iz ustaljenih okvirjev neke etike. S pojavom filma in sodobnih informativnih medijev je ženska postala to, kar je vedno bila.

Danes velja za samoumevno, da se smejo ženske – enako kot moški izobraževati. Toda ta samoumevnost ima tudi svojo zgodovino. Ni še dolgo tega, ko si v mnogih državah ženske niso mogle pridobiti visoke izobrazbe ali pa so bili pogoji za pridobitev izobrazbe različni.

Življenje in izobraževanje žensk skozi zgodovino ne moremo označiti kot mračno, pusto in uničujoče. Izobraževanje in šolanje žensk ter njihovo vlogo v družbi sem želela nekoliko osvetliti. Krščanski svet je žensko razdvojil: enačil jo je z Evo, z žensko, ki je človeštvo zapeljala v greh; prikazuje jo tudi v popolni, materinski podobi, brezmadežne matere božje Marije. Ženski je bilo zapovedano, da se v javnosti obnaša primerno in sramežljivo. Lastnosti, po kateri so ženske vrednotili, bi lahko strnili v ideal dobre in možu pokorne žene. Cerkev je postavljala za njeno največjo vrlino deviškost in zvestobo. Tudi pravno je bil največji prestopak oropati žensko njene časti. Ženske so bile izključene tudi iz javnega življenja. Njihov status je bil od srednjega veka pa tja do konca devetnajstega stoletja enak, saj so bile skoraj brezpravne na vseh področjih.

Izobraževanje žensk je bilo sicer prisotno, vendar je vsak družbeni sloj poskrbel za izobrazbo žensk, primerno stanu. Dekleta v kmečkem in mestnem okolju niso imele formalnega izobraževanja v današnjem smislu.

Če je nekdanja zadostovala pridna gospodinja, sicer izobražena, a brez formalne izobrazbe, je predindustrijska doba zahtevala tudi slednjo. Dekleta in fantje so morali obiskovati šolski pouk od industrializacije dalje, kar je na žalost ostalo zapisano le v zakonikih. Resničnost je bila drugačna. Še vedno je prevladovalo mnenje, da so dekleta dobra le za v kuhinjo. Cerkev še vedno trdi, da morajo biti žene pokorne svojim možem in jih morajo ubogati.

ZGODOVINA IZOBRAŽEVANJA

PRASKUPNOST

V praskupnosti je veljalo, da je bilo delo namenjeno vsem moškim, ženskam in otrokom. Osnovna oblika vzgoje se je pojavila v praskupnosti kot posnemanje. Posnemanje je kategorija najprimitivnejše in najenostavnejše oblike vzgoje. Za praskupnost je značilno tudi to, da so veljale določene moralne norme, medsebojna pomoč, spoštovanje in resnicoljubje. Tisti, ki je lagal, je bil kaznovan. V svoj sistem vrednot so vnesli dva pojavi, totemizem in tabuizem. Totemizem pomeni mistično povezanost z naravnim in nadnaravnim; verovanje v božanstva, veter, sonce, dež, kamenje in rastlinje. Tabuizem pomeni prepoved. V prvotnem pomenu je bila to prepoved za ženske. Kadar so moški govorili, so morale ženske molčati. Kadar so moški jedli, so morale ženske stati ob strani. Od tod domneva, da je bila kasneje vzgoja namenjena izključno dečkom. Dečki so posnemali moške, a deklice ženske. Posnemanje je po predpisih potekalo ločeno. Dečki so s starejšimi moškimi hodili na lov in ribolov. Moški so bili tisti, ki so morali nahraniti družino. Deklice so ostajale pri materah in se učile od njih. Posnemale so odrasle ženske, kar se imenuje inauguriranje. Na takšen način so dekleta dokazovale zrelost.

IZOBRAŽEVANJE V SUŽNJELASTNIŠTVU

Izobraževanje žensk v zgodovini je slabo prikazano, medtem ko o moškem izobraževanju ne manjka podatkov. Zanimal me je ženski lik v izobraževanju v primerjavi z moškim.

V praskupnosti je prišlo do presežka ulovljenih živali in nabranih rastlin, zato so ženske presežke shranile tako, da so živali ogradile, rastline pa shranile v zemljo, v naravni hladilnik. Živali so bile ograjene, zato je prišlo do razploda. Zemlja hladilnik je omogočala kalitev semen in plodov, zato je prišlo do delitve v živinorejske in poljedelske skupine, tako namreč pripoveduje legenda. Zapisani viri govorijo, da je prišlo zaradi presežka proizvodov do pojava trgovine. Ko se je pojavila trgovina, je prišlo do naravne izmenjave blaga za blago. Trgovci so

kmalu ugotovili, da pri tem malo zaslužijo, zato so vnesli novo vrednost, denar. Denar se pojavi kot plačilno sredstvo, in z njim se pojavi potreba po znanju. Prvo znanje je bilo računanje. Matematika kot znanost je bila prva nujnost, ki je bila potrebna za funkcioniranje. Trgovske poti so bile plovne, zato so morali upoštevati tudi znanje iz geografije. Matematika in geografija sta najstarejši znanosti.

O organizaciji šolstva pri starih visokih kulturah ni veliko znanega. Visoka organiziranost najstarejših držav je verjetno poznala tudi ustanove, v katerih so poučevali pisanje in branje. Pisavo so iznašli na prelomu iz 4. v 3. tisočletje pred našim štetjem. Pisati so znali svečeniki in uradniki. Kasneje se je branje in pisanje razširilo med trgovce in prekupčevalce. Izobrazba je ostala privilegij majhnega kroga bogatih moških potomcev.

V času sužnjeposestniškega reda so po svojem razvoju izstopali Sumerci, ki so živeli na področju rek Evfrat in Tigris. Pisali so na glinene plošče in ustanovili prve šole, namenjene dečkom iz premožnih družin. Šole so delovale tako, da so se dečki morali nekaj naučiti in to tudi zapisati. Ko so vse obvladali, je bilo šolanja konec. Vedeti so morali tudi, kje potekata reki Evfrat in Tigris, in poznati kakšne so možnosti njunega poplavljanja. Šola je bila brez reda, šolskega sistema ali urnika.

IZOBRAŽEVANJE V STARI KITAJSKI

Začeli so s proizvodnjo sviloprejke. Ustanovili so tudi šole. Za ves sužnjeposestniški red je značilno, da so bile šole namenjene le dečkom iz premožnih družin. Bili so prvi v zgodovini, ki so v šolski sistem vnesli kazen. Vnesli so strogo disciplino. Dečki so morali biti mirni in pridni, drugače so bili kaznovani. Ponavadi so bili tepeni. Če to ni pomagalo, so jih poslali v oslovsko klop. Kamen so dali na trg in fantje, ki so bili poredni, so morali sedeti na njem takrat, ko je bilo največ ljudi na trgu. Nikoli jih niso tepli po glavi. Najprej so jih tepli z debelim kolom, nato so začeli tanjšati kole do šib. Dečki so morali v šoli mirno sedeti. Če so se premaknili, so bili tepeni po dlani, nato zgoraj. Tretji migljaj je povzročil udarec po nohtih.

IZOBRAŽEVANJE V STARI GRČIJI

Grki so izdelali šolski sistem, ki je zajel širši krog ljudi. Stari Grki so razvili filozofijo in govorništvo, ki so mu pripisovali velik pomen. Razvili so ideala lepote in dobrote. To pomeni, da so določili, kdo je bil lep in dober. Grki so razvili tri vzgojne termine, ki so jih vnesli v šole. Postali so zametki šolskega sistema. Ti vzgojni termini so:

- agoge - spolna vzgoja in disciplina,
- trofe - telesna vzgoja in telesna nega,
- in paidea - vzgoja v duhu znanja in umetnosti.

Ustanovili so najelementarnejše šole, ki so jih poimenovali palestere, v katerih so poudarjali trofe in paideo. Tisti, ki so bili uspešni, so šolanje lahko nadaljevali v gimnaziumih, v katerih so poudarjali besedni zaklad. Druga vrsta šol so bile pedagogiumi, v katerih so poudarjali paideo in agoge. Z ustanovitvijo teh šol sta se pojavila dva koncepta vzgoje. Eden je bil bližje Atenam, drugi Šparti. Atenski vzgojni koncept je bil za nežnejše dečke. Poudarjali so harmonično dušo in telo. Bil je za nežne, lepe in dobre dečke.

Špartanski vzgojni koncept je bil strog, krut in discipliniran. Vzgajali so vojščake. Grki so razvili tudi gledališče amfiteater. V Šparti, grški mestni državici, se je izoblikovala stroga šolska organizacija v šestem stoletju pred našim štetjem. Šola je bila obvezna za vse Špartance. V Atenah so poznali zasebne šole sofistov od šestega stoletja pred našim štetjem dalje. Atenski otroci so svoje zgodnje otroštvo preživljali doma, po brezskrbni mladosti se je začelo šolanje. Javne šole so lahko obiskovali samo dečki, deklice so ostajale doma. Izobrazbo so dobile samo, če so starši plačali zasebnega učitelja. Otroci revnih staršev so bili deležni najosnovnejše izobrazbe. Naučili so se brati, pisati in računati.²

² Malero Lopez, Raquel. 1994. Kako so živeli Grki. Ljubljana: Ewo. Str. 48.

IZOBRAŽEVANJE V STAREM RIMU

Rimljani so veliko stvari povzeli po Grkih, tudi način šolanja. Čeprav so šolanje prilagodili, se nekaj podrobnosti prekriva z grškimi. "Tako kot v Atenah je bila tudi v Rimu ženska brez političnih pravic. Naloga žene v družini je bila skrb za atrium, osrednji prostor rimske hiše, in sprejemanje gostov ob moževi strani. Ženska je skrbelo za duhovno življenje družine. Bila je odgovorna za hišne bogove. Za razliko od grške ženske se je lahko pojavljala v javnosti, a še vedno je bila brez političnih pravic."³

Rimljani so povsem ločeno od grškega razmišljanja vnesli v vzgojni sistem posebne vzgojne termine, kot so *pieteta* - spoštovanje bogov, umrlih, *digniteta* - vzvišenost, ugled, dostojanstvo, *graviteta* - privlačnost in *fides* - zvestoba, iskrenost. Pri Rimljanih ločimo glede na razvoj pedagogike tri obdobja. V prvem obdobju je vzgoja temeljila na posnemanju in poslušanju. Prvič se v zgodovini šolstva pojavi pozitiven vzgojni ukrep - nagrada. Tisti, ki je dobil nagrado, je imel pravico poslušati govornike v forumu.

V drugem obdobju so nastale prave šole, ki so jih imenovali ludusi. V njih so poučevali pisanje, branje in računanje. Če so šolo institucionalizirali, je šola trajala določen čas, tako dolgo, dokler se niso naučili. Če so bili fantje odlični, so lahko nadaljevali šolanje v gramatičnih šolah, nato v retoričnih šolah. Rimski učitelji v tretjem obdobju niso hoteli več poučevati. Poučevanje je postalo fizična kategorija, zato je bilo nepriljubljeno. Tako so uvozili grške učitelje, ki so seboj prinesli tudi svojo kulturo, glasbo, gimnastiko, dramatiko, filozofijo in retoriko. Rim je v tem obdobju, ob pomoči grških učiteljev, cvetel. V tem razcvetu so ustanovili visoke šole, ki so se opredeljevale na tri poznane stroke; inženirstvo, medicino in pravo.

Rimske družine niso imele veliko otrok, največ tri. Tri je bilo idealno število otrok. Ko so otroci dorasli za šolo, to ni pomenilo, da gredo v ustanovo. Odhajali so se učiti na javna mesta ali so ostajali doma. Pouk je trajal od oktobra do junija. Pouk je do dvanajstega leta starosti potekal v mešanih razredih. Fantje in dekleta so bili skupaj v razredih. Dečki so nadaljevali šolanje po dvanajstem letu, medtem ko so deklice prenehale obiskovati šole. Učenje govorništva je bilo

³ Zgodovina 1: učbenik za prvi letnik gimnazije. 1999 Ljubljana: DZS. Str. 173.

izrednega pomena. Rimljani so bili prepričani, da prepričljivo govorništvo predstavlja veliko prednost v skupščini in pri politični karieri. Dekleta so po dvanajstem letu nadaljevale šolanje pri domačem učitelju. Pri štirinajstih letih so se že možile.

Rimljani so bili izobraženi. Cenili so izobrazbo žensk. Ženske so se začele izobraževati. Postale so književnice, odvetnice in se ukvarjale celo s politiko. »Ženske so bile vključene v razna društva. Pripravljale so večerje. Prebirale so različna literarna dela. Organizirale so predstave z igranjem na inštrumente, s plesom in petjem. Znano je, da so bile izobražene tudi prostitutke oziroma hetere. Pri heterah so se Rimljani posvetovali o različnih bančnih in državnih poslih.«⁴ »Včasih so rimske ženske v javnosti zahtevale enakopravnost spolov tako, da so tekmoval v dirkah z vozovi, oblečene kot moški.«⁵

IZOBRAŽEVANJE V FEVDALIZMU

O izobraževanju žensk v srednjem veku vemo izredno malo. Srednji vek je izrazito moški čas. Ženske so bile v tistem času komaj opazne senčne lutke v ozadju biografij najrazličnejših pomembnejših moških.

Nekaj virov, ki govorijo o zgodovini žensk, se je ohranilo. To so družinske kronike, ki so jih pisale tudi ženske. Bogati so ženski samostanski arhivi. V samostanih so živele mnoge pismene nune. Zapisovale so svoje misli in kronike samostanskega življenja in dogodkov.⁶

Srednjeveško vsakodnevno življenje je sestavljala vrsta različnih oblik življenja, ki so se izoblikovale znotraj posameznih družbenih stanov. Vsakodnevno življenje in miselnost srednjeveškega človeka je pogojevalo več faktorjev. Družba je bila razredna, razdeljena na stanove. Pripadnost k določeni družbeni skupini je vplivala na življenje in miselnost posameznika. Nekateri zgodovinarji trdijo, da je srednjeveško obdobje čas brez individualne podobe.

Položaj žensk v srednjem veku ni bil bleščeč. Ženske so bile zgolj za družbo moškim in za dajanje potomstva. Potomstvo je bilo pomembno, saj je zakon

⁴ Jukič Margole, Tjaša. Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes. Zvezek 2. Zgodovinski arhiv Ptuj. Str. 18.

⁵ Zgodovina 1: učbenik za prvi letnik gimnazije. 1999 Ljubljana: DZS.

⁶ Jukič Margole, Tjaša. 1998. Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes. Zbornik, zvezek 2, Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj. Str. 27.

veljal za nesrečnega, če se v njem niso rodili otroci. Posebno pomembno je bilo rojstvo dečka. Bili so cenjeni. Ženske, ki ni mogla imeti otrok, se je prijel sloves razuzdanke. Glede na to ni prav nič presenetljivo, da so ženske v srednjem veku, še posebej v višjih družbenih slojih, obupano iskale razne nasvete in zdravila v primeru jalovosti.

Ženske so bile podrejene svojim možem. Ta je imel pravico, da ženo kaznuje in disciplinira, če je ravnala v nasprotju z njegovo voljo. Možje so nadzirali vsako najmanjšo podrobnost v ženinem življenju. Odnosi med zakonci so bili vsakršni, od skladnih do znosnih ali hladnih. Nekatere žene se niso vdajale v usodo, in so tudi udarjale po možeh. Uporaba fizične sile ni bila tipična za ženske. Te so večkrat posegle po jezikanju, ignoriranju moževih ukazov ali jih skrivaj niso ubogale.

Podrejenost žensk je bila opazna v delitvi dela. Povsod, na knežjih dvorih, v mestih in na kmetijah je bilo delo ločeno, na moška in ženska dela. Ženska delovna sfera je pomenila nadzor znotraj gospodinjstva, skrb za vrt, otroke, hišo, majhne živali, ročna dela in izobraževanje otrok.

V fevdalnem obdobju je ves šolski sistem prevzela cerkev. Začela je strogo ločevati fizično in psihično delo. Fizično delo je bila kategorija za revne. Vsako delo z roko je bilo fizično delo. Psihično - intelektualno delo je bilo področje Boga in cerkve. V šolah, ki so jih lahko obiskovali samo dečki iz premožnih družin, niso smeli pisati, ker je bilo to fizično in zaničevano delo. Zato so premožne družine svojim dečkom najele pisarje. Pisarji, ki so znali pisati, niso smeli misliti, saj so bili fizični delavci in zato revni. Bogati dečki niso znali pisati, pa tudi misliti ne. Zaradi tega je skoraj polovico fevdalnega obdobja vladala nepismenost.

Šole so bile pod okriljem Cerkve. V župnijah na vaseh so se imenovale župnijske šole, katedralne in samostanske šole so bile v večjih mestih. Samostanske šole ločimo na odprte in zaprte. Učenci so v prve hodili po znanje in se vračali domov. V šolah zaprtega tipa so izobraževali za cerkvene poklice. V teh šolah so prebivali. V zaprte, samostanske šole, so na začetku lahko hodili le dečki iz premožnih družin, v odprte pa tudi deklice. Po križarskih vojnah pride do novih odkritij. Odkrili so kompas, uro in papir. Pojavili so se tudi rokodelci, ki so se združevali. Ugotovili so, da za svoje delo potrebujejo določena znanja. Od tod izvira sedem rokodelskih veščin: poljedelstvo, obdelava kovin, prehrana,

navigacija, tkalstvo, medicina in gledališka umetnost. Do konca tega obdobja so bile učne metode mehanične. Prevladovalo je poslušanje in ponavljanje, dokler niso vsi vsega znali. Izobraževanje je bilo formalno organizirano pod okriljem, nadzorom nekoga.

Šele v obdobju reformacije nastane velik premik v stereotipnem razmišljanju, da naj se dekleta učijo le tistega, kar bodo potrebovale kot matere in gospodinje. Primož Trubar je bil tisti, ki je v svoji Cerkveni ordningi 1564 zahteval: »Vsak pridigar inu farmošter ima tudi per suji fari eniga šolmoštra sli mežnarja imejti inu deržati, da se te mlade hlapčiče inu deklice, purgarske inu kmetiške otroke vuči slovenski brati inu pisati ...«⁷

Ženskam se je v srednjem veku zdel položaj povsem normalen in samoumeven, saj sploh niso vedele, da je lahko drugače.

Krščanski svet je podobo ženske razdvojil. Na eni strani jo enači z Evo, žensko, ki je človeštvo zapeljala v greh in je bila neubogljiva. Na drugi strani jo prikazuje v popolni, materinski podobi, približani brezmadežni podobi božje matere Marije. Vloga Eve pri izvirnem grehu, ko je zapeljala Adama, je bila označena kot večja in bolj grozna. Kaže na njeno manjvrednost in hkrati njeno uničujočo spolno premoč nad šibkim moškim spolom. Ženske so veljale za grešna bitja, zato jih je bilo potrebno imeti pod nadzorom. Biti so morale podrejene in pokorne. Morale so trpeti, kakor to uči sveto pismo: »Ženi pa je rekel: Prav, mnogo težav ti bom dal pri tvoji nosečnosti; v bolečinah boš rodila otroke. Po svojem možu boš hrepenela, on pa bo gospodoval nad teboj.«⁸ Simbolno je ženska s poroko izgubila oblast nad svojim telesom in priimkom.«⁹

Religija je živ organizem in je neodvisna od te ali one kulture. Tudi v vsakodnevnem življenju ima posebno mesto. Kulturni in družbeni prostor, v katerem se verstvo razvija in živi, močno vpliva nanj in oblikuje prostor vse od nastanka, preko zgodovinskega razvoja do današnjih dni. Vpliv religije je še posebej izrazit pri vprašanju položaja ženske v različnih verstvih. Danes se po vsem svetu bije boj za enakopraven položaj ženske tako v posvetnem kot tudi v verskem življenju. Številnim razpravam o ženski spolnosti, reproduktivni moči in

⁷ Jukič Margole, Tjaša. 1998. Izobraževanje žensk nekoč in danes.. Zbornik, zvezek 2., Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj. Str.32.

⁸ I. Mojzesova knjiga. Genesis 3,16. Sveto pismo stare in nove zaveze. Ekumenska izdaja z novim prerodom nove zaveze. 1992. Ljubljana: Združene biblične družbe. Str. 13.

⁹ IBID

socialno-ekonomski vlogi se vse bolj pridružujejo tudi razprave o ženski enakopravnosti znotraj posameznih verstev.¹⁰

Vsako kulturnozgodovinsko obdobje je zaznamovano z vprašanji, ki predstavljajo izzive tedanjega časa. Zastavlja se vprašanje, kakšen položaj bi ženska lahko imela, oziroma ima v različnih verskih ustanovah.

IZOBRAŽEVANJE PLEMIŠKIH DEKLET

V srednjem veku, od desetega so osemnajstega stoletja so moški vladali nad ženami. Žensko izobraževanje je bilo oteženo. Ženskam se je v srednjem veku zdel njihov položaj povsem normalen, saj niso vedele, da bi lahko bilo drugače.

»Tako kot je otrok prerasel plenice, so ga oblekli tako, da je bil podoben majhnemu odraslemu človeku. S tem je bila že na zunaj vidna razlika med spoloma. Različna pa je bila tudi vzgoja fantov in deklet. Vzgoja deklic in izobrazba žensk, ki bi nudila več kot samo učenje opravljanja hišnih opravil, je bila redka izjema. Na splošno se je zdelo obiskovanje šole nepotrebno in nepomembno.«¹¹ Deklicam so že od malih nog dopovedovali, kakšna je in mora biti njihova vloga na tem svetu. Vzgojali so jih v skromne, tihe, čednostne, ubogljive in poslušne gospodične.

Na dvorih, kjer je bila mati le del otrokovega življenja, so za vzgojo skrbele vzgojiteljice. Otrok je večino časa preživel v družbi vzgojiteljice in od njih dobil prve vtise o življenju. Izobraževanje pri najvišjem sloju žensk, kamor spadajo plemiške dame, dvorjanke in žene vitezov, je potekalo drugače, kot pri nižjih slojih. Plemiški deklici je bilo potrebno zaradi njene bodoče vloge v družbi omogočiti pouk o plesu, petju in igranju na inštrument. Učiti jo je bilo potrebno uglajenega dvornega vedenja, za razvedrilo in osnove lovskih veščin. Pomembno vlogo pri izpolnitvi domačega znanja so imeli ženski samostani. Pri izobrazbi deklet so igrali pomembno vlogo tudi obiski drugih dvorcev. V določeni starosti je bila ločitev od staršev za določen čas običajna vzgojna metoda. Pridobile so si drugačno izobrazbo kot na domačem dvoru. Znanje književnosti so si pridobile od potujočih igralcev, ki so jih brali in predvajali napisana literarna

¹⁰ <http://www.teof.uni-lj.si/bogoslov.html> [21. 11. 2006]

¹¹ Kovačič, Mojca. Vzgoja in izobraževanje. Zgodovinski časopis. 1-2. 2002. Letnik 56. Str. 106.

dela. Tudi glasbe in igranja na kakšen inštrument so se lahko naučile od potujočih glasbenikov.

Vzgoji so posvečali veliko pozornost, začela se je zgodaj. Najprej so bili otroci v varstvu mater in dojilj. Ta čas je bil zelo kratek. Otroštva je bilo kmalu konec, saj so pri šestih ali sedmih letih že pričeli z izobrazbo. Otrok je pri dvanajstih letih veljal že za polnoletnega. Plemiške sinove so z dvanajstimi leti lahko povzdignili v viteze, kraljevi sinovi pa so lahko prevzeli oblast.

K izobraževanju v srednjem veku je spadala tudi igra. Imela je tehten pomen. Z igro in njenim ponavljanjem so si pridobili veščine, borilne spretnosti, večje znanje, hitreje so se naučili kaj novega. Igre so jemali resno. Povsem razumljivo je, da so malčki segali po drugačnih igračah kot veliki otroci. Nekateri so se igrali z vrtalko, drugi pa s šahom. Do dopolnjenega sedmega leta starosti so se deklice in dečki lahko igrali skupaj, nato pa ločeno. Izobrazba je bila igriva.

Po končani osnovni izobrazbi so se sinovi morali naučiti še jahanja, rokovanja z orožjem in lova. Hčere so se učile ročnih spretnosti, predenja na preslice in kolovrat. Takšna izobrazba je bila poznana v plemiških krogih.

K idealni podobi knezov in plemkinj je spadalo tudi literarno in zgodovinsko izobraževanje. V grajskih knjižnicah so se nahajale najpogosteje knjige, kot so Biblija, junaške pesnitve, knjige z opisi zelišč, pesmi in pravni zapisi.

Med znanje, ki si ga je plemkinja lahko lastila, je spadalo branje in poznavanje Svetega pisma, poznavanje etičnih in moralnih načel ter zgodovinskega izročila. Pismenost je še vedno ostala domena moškega sveta.

POLOŽAJ ŽENSK

POLOŽAJ ŽENSK V KRŠČANSTVU

Odnos do žensk v krščanstvu je odvisen od svetopisemskega odlomka, ki ga izberemo. Žensko feministično gibanje je Sveto pismo pričelo razlagati po svoje. Poudarja moško prevlado v Novi in Stari zavezi in hkrati opozarja na pomemben ženski delež v zgodovini, ki so jo pisali moški, večkrat spregledan. Nekateri moderni znanstveniki drugorazredni položaj žene v katoliški Cerkvi razlagajo kot posledico strahov moških, ki so se zaobljubili celibatu. Duhovščina naj bi zato širila negativen odnos do žensk in jih odrinila na drugo mesto.

Malo manj radikalen, a neenakopraven odnos do žensk najdemo v nekaterih konzervativnih protestantskih skupnostih, v katerih ima ženska dopolnilno, moškemu podrejeno mesto.

Kvekerji¹², metodistična in baptistična Cerkev ter nekatere anglikanske cerkve poudarjajo enakopravnost obeh spolov na vseh nivojih. Ženske imajo v omenjenih cerkvah enake pravice kot moški. Postanejo lahko duhovnice, celo škofi. V katoliški Cerkvi se za duhovniško službo zahteva celibat in je pridržana izključno moškim. Sveto pismo je temeljna avtoriteta vsem krščanskim Cerkvam, vendar so vidne razlike v interpretaciji različnih svetopisemskih odlomkov.

Svetopisemski zgodbi o stvarjenju in padcu so glede ženskega položaja najpomembnejša besedila Stare zaveze. »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril.« (1Mz 1, 27). Citat ne kaže nobene nadvlade enega spola nad drugim, oba sta enaka, oba sta istočasno ustvarjena po Božji podobi. Podoba Boga torej ni pridržana samo moškemu. Starejša zgodba o stvarjenju (1Mz 2, 4 –3,24) je stilno veliko bolj preprosta. V nasprotju z 1Mz 1,27, 1Mz 2,22 kaže na žensko podrejenost moškemu, saj je bila žena ustvarjena kasneje, iz rebra moža. Ti nasprotujoči si zgodbi sta združeni v krščanski tradiciji.

Ženska je zapeljala Adama v greh, kar kaže na žensko šibkost in krivdo. Kje je bil moški ponos in egoizem, da bi odklonil ponujeno? Je bil slabič?

Celibat je predstavljal za moške visok ideal, za ženske pa je deviškost pomenila nekakšen povratak k stanju, v katerem je bila Eva, preden je grešila.«

Grešila sta oba. Jezus je opral Adamov, devica Marija pa Evin greh. Ideal Marije, matere in device, je ženskam nedosegljiv, razen ženskam, ki so igrale pomembno vlogo v verskem življenju. Vsi smo pred zakonom enaki. In Bog je ustvaril človeka po svoji podobi. Ustvaril ga je kot moškega in žensko. Da ponazorim Jezusa navajam naslednji primer: Če je na ulici ženska samo spregovorila z moškim, je lahko mož razveljavil poroko, ne da bi jo izplačal. Govoriti na ulici z žensko je za rabina pomenilo škandal.¹³ Diskriminacija žensk

¹² Kvekerji so pripadniki verske sekte, nastale iz protestantizma. Sklicujejo se na notranje versko spoznanje in na Biblijo (Anglija, ZDA).

¹³ Hoblaj, Moris. 2006. Ženske so žrtve cerkve: ne-svete protiustavne trditve katoliških »svetnikov« kažejo: [zbrana dokumentacija za dan žena, 8. marec 2006]. Kranj: Društvo za zaščito ustave in žrtev cerkve. Str. 7.

se vleče kot rdeča nit skozi celotno cerkveno zgodovino in bi jo lahko označili kot »kaskado zaničevalcev žensk« ali zločinsko kaskado cerkvenih očetov, papežev, teologov, škofov in duhovnikov.¹⁴

Posledice, ki jih je za človeštvo imel odnos Cerkve v preteklih 2000 letih, lahko samo slutimo in označimo kot izdajo človeštva. Dan za dnem poročajo mediji o številnih odkritjih cerkvenih škandalov, ki kažejo, kako brutalno in sovražno je institucija postopala in postopa s svojimi člani, posebej še z ženskami. Danes lahko vsak logično misleči človek misli, da so po ustavi naše države kot tudi po smislu nauka Jezusa Kristusa vsi ljudje enaki pred Bogom in zakonom, tako moški kot ženske. Tako bi moral tudi vsak logično misleči človek videti, da je v Cerkvi, ko izkusi njen nauk v praksi, ravno obratno, namreč ženska ni enaka moškemu in prav to je groba kršitev demokratične ustave. Pojavi se vprašanje, od kod cerkvi do žensk sovražen nauk, če ne od Jezusa Kristusa, na katerega ime in nauk se sklicuje. Sveti Tomaž Akvinski pravi: »Žena se obnaša do moža kot nepopolna in defektna, do popolnega. Ženska je napaka narave, neke vrste pohabljen, zgrešen, izjalovljen moški.« Še bolj ponižujoča je njegova trditev: »Moški zarodek postane človek po štiridesetih dneh, ženski šele po osemdesetih. Deklice nastanejo iz poškodovanih semen ali zaradi vlažnih vetrov« Sveti Janez Chrysostom pa pravi: »Ženske so v glavnem določene za to, da zadovoljujejo pohotnost moških.« Papež Janez Pavel II. je leta 1988 zapisal: »Ženska mora tiho poslušati in se povsem podrediti. Nobeni ženski ne dovolim učiti.«

Vaše žene morajo v skupnosti molčati, kajti ni jim dovoljeno govoriti, ampak se morajo podrediti, kakor pravi tudi zakon. Ženska mora tiho poslušati in se povsem podrediti. Nobeni ženski ne dovolim učiti in se dvigniti nad moškega. Najprej je bil vendar ustvarjen Adam in šele nato Eva. Ženska je ustvarjena kot pomočnica človeku, katere so vodile skupnost.¹⁵

Zato so si mnoge ženske prizadevale slediti moškemu idealu celibata in ohranjale deviškost, ki je bila posebno cenjena v srednjem veku.

¹⁴ IBID

¹⁵ Hoblaj, Moris. 2006. Ženske so žrtve cerkve: ne-svete protiustavne trditve katoliških »svetnikov« kažejo: [zbrana dokumentacija za dan žena, 8. marec 2006]. Kranj: Društvo za zaščito ustave in žrtev cerkve. Str. 10.

POLOŽAJ ŽENSKE V ISLAMU

Arabska beseda Alah označuje božje ime in ima žensko končnico, čeprav je slovnično moškega spola. To nam ponuja misel, da Bog presega tako moški kot ženski princip. Predanost Alahu je univerzalna, ni omejena s spolom, raso ali položajem, ki ga ima posameznik v družbi. Vsak, ki želi pridobiti potrebno znanje in po njem živeti, je lahko Alahov častilec. V islamu častilec ni duhovnik ali posvečen človek, islam jih ne pozna. Vsak musliman, moški ali ženska, lahko postane iskalec in avtoriteta muslimanskega zakona. V tem pogledu velja med možem in ženo popolna duhovna in intelektualna enakost, ki je eno temeljnih navodil sunitskega ¹⁶ prava. Temeljni namen muslimanskega zakona je zagovarjati družbeno pravico in enakopravnost vsakega posameznika in s tem izražati enakost vseh pred Bogom. Osebni odnos posameznika z Bogom je za muslimana najpomembnejši, zato naj bi vsak musliman moški ali ženska, imel enako pravico pri obhajanju muslimanskih verskih obredov. Vsi Alahovi častilci so pred Bogom enaki. Koran pravi, da sta oba, Adam in Eva enako odgovorna za izvirni greh. Nikjer v Koranu namreč ni zaslediti trditve, da je Adama zapeljala njegova žena in zaradi nje ni bil poslušen Bogu.

Močne žene predstavljajo v islamu temelj vernosti. Korenine te trditve segajo v obdobje, ko je Mohamed v štiridesetem letu starosti, potem, ko je bil že petnajst let poročen s trgovko Hatidžo, doživel prebujenje. Hatidža je bila najožji in najbližji Mohamedov zaupnik in prijatelj. Bil je prva oseba, kateri je Mohamed zaupal svoje doživetje. Ona ga je spodbujala na njegovi poti prerojenja in skupaj se jima je prikazal angel, ki je Hatidži oznanil Božjo podporo.

Odnos med muslimansko družbo in muslimanskim verskim izročilom je vprašljiv in protisloven, še zlasti glede položaja in vloge ženske. Muslimanski verski zakon je močno odvisen od kulturnega izročila, zato prihaja do velikih razlik med hotenim in dejanskim stanjem v družbi. Prihaja do mnogih protislovij med verskimi in družbenimi normami. Vloga ženske v muslimanski družbi je omejena in odvisna od moške oblasti. Ženske so deležne slabe izobrazbe; ekonomsko

¹⁶ Islam se deli v dve skupini, na sunite in šiite. Glavna razlika med njimi je v načinu, kako se odkriva Božje vodstvo. Suniti predstavljajo približno 90 odstotkov vseh muslimanov in zagovarjajo stališče o soglasnosti skupnosti, ko ta oznanja Prerokovo suno. Šiiti pa se zgledujejo po navdihnjenih učiteljih – imamih.

so popolnoma odvisne od moških. Mesto, ki ga ima ženska v mošeji, simbolizira položaj, ki ga dejansko ima v islamu: moški molijo v glavnem prostoru, medtem ko ženskam pripada mesto za možmi, v zadnjem delu mošeje. Tradicionalni islamisti pravijo, da ženske lahko molijo izključno samo v družbi drugih žensk, v odsotnosti moških.

POLOŽAJ ŽENE V JUDOVSTVU

Judje so bili vseskozi močno zaznamovani z vplivom kulturnega okolja, v katerem so živeli. Prihajalo je do velikih razlik v položaju žensk. V islamskem okolju je bil položaj ženske drugačen kot v liberalnem evropskem svetu. Ženska je v hebrejski Bibliji deležna posebnega položaja, tako v zasebnem kot javnem življenju. Prva Mojzesova knjiga poudarja vlogo pomembnih žene, Sare, Rebeke, Lee in Rahele. Te ženske so obogatile in zaznamovale judovsko kulturo ne samo s svojo prvotno nalogo kot matere in žene, ampak tudi kot izstopajoče posameznice. Eva ima kot prva žena v rajskem vrtu v judovskem izročilu pomembno mesto, vendar ne kot pobudnica greha, temveč kot žena, ki je hrepenela po modrosti, in predstavlja neizbežen del Božjega načrta.

Debora v Knjigi sodnikov in prerokinji Mirijam in Haludah so žene, ki so imele pomembna vodilna mesta. Pohvala vrli ženi v knjigi pregovorov (Prg 31,10-31) idealizira ženo, ki trdo gara in si prizadeva za srečo in blagor svoje družine. Zaradi njene marljivosti, modrosti in prijaznosti je deležna velikega ugleda. Tudi Mišnan¹⁷ in Talmud¹⁸ razpravljata o statusu žene v zasebnem in javnem življenju in pri tem oba izhajata iz Biblije. Judovska literatura¹⁹ dokazuje, da so bile ženske tudi na vodilnih položajih, in so v sinagogi smele aktivneje sodelovati kot v kasnejšem obdobju. Posamezne žene so opisane celo kot archisynagogissa (glava sinagoge) in presbytera (starešina ali član zbora).

Emancipacija evropskih Judov v zgodnjem devetnajstem stoletju je imela močan vpliv na intelektualno in družbeno življenje. Prišlo je do razkola med pripadniki pravoverne in reformistične smeri judovstva. Temu primerno se je

¹⁷ Mišna je etični in obredni nauk, ki temelji na Svetem pismu in je nastajal od drugega stol. po Kr. dalje.

¹⁸ Talmud oziroma učenje je zapis v dveh verzijah, palestinski in babilonski in temelji na Mišni, z dodatnimi razmišljanji.

¹⁹ Gre za judovsko literaturo rimskega in grškega sveta v obdobju med 2. stol pred Kr. in 2. stol. po Kr.

spreminjal tudi položaj ženske, ki je danes v judovskem svetu odvisen od verskega in intelektualno družbenega okolja. Napredna judovska gibanja se zavzemajo za enakopravnost ženske v verskem in v posvetnem življenju. To pomeni, da lahko hodijo v službo, postanejo rabini in sodelujejo pri tistih obredih, ki so bili včasih pridržani le moškimi. Pravoverni Judje dovoljujejo ženskam brati Toro in opravljati tisto, kar je bilo tradicionalno pridržano le moškimi, a samo tam, kjer so ženske, ne pa tedaj, ko so med njimi tudi moški.

Družina ima velike zasluge za ohranitev in preživetje judovstva. Otrok se sreča z vero in z judovskim izročilom, najprej v družini. Sobotni praznik se prične ob petkih zvečer, ko žena doma prižge sveče. Hrana in obroki so za judovsko družino izredno pomembni, saj ohranjajo judovsko identiteto in opominjajo na izročilo. Tri stvari označujejo pomembnost ženske v družini, zapoved prižiganja sobotnih sveč, priprava sobotnega kruha in zakon niddah. Trditev, da izročilo zapoveduje, da so naloge v zvezi z opravljanjem molitve, učenja in branja Tore pridržane le moškimi, je po mnenju R. Biale napačna. Ona namreč pravi, da izključitev žene iz verske prakse ne predstavlja legalno-logičnega tradicionalnega principa, ampak je zgolj družbeno-kulturne narave

Če pogledamo v glavna svetovna verstva, opazimo precej skupnih točk. Ena izmed njih je močna moška nadvlada. Vidna je razlika med učenjem verstev glede položaja žensk in dejanskim stanjem. V mnogih verstvih je bil položaj žensk v zgodnjem zgodovinskem razvoju boljši kot v novejšem.

Verstva poudarjajo enakost in enakopravnost spolov. Najvišje stanje duha, za katerega si prizadeva budist, je nirvana. To je stanje v katerem se razblinijo vse, iluzije je stanje, v katerem ni ne moške ne ženske oblike. Kristjan si prizadeva za večno življenje po smrti v raj, v katerem naj bi bili vsi enaki: bogati in revni, beli in črni, moški in ženske, vsi bomo lahko zrl v Božje obličje. Jud živi tukaj in zdaj, odrešenje naj bi dosegel s pomočjo tega sveta in na njem. Musliman izpolnjuje postavo za življenje in čaka na sodni dan, ko bo sojen po svojih dejanjih. Podobno se tudi vsi drugi pripadniki različnih verstev trudijo izpolnjevati Božjo voljo, ne glede na spol. Vsi imamo enake temeljne dolžnosti, zakaj ne bi imeli tudi enakih temeljnih pravic?²⁰ Ženska gibanja so v dvajsetem stoletju vse močnejša, zato si tudi v katoliški Cerkvi prizadevajo vzpostaviti enakopravnost.

²⁰ IBID

POLOŽAJ ŽENSKE V DEVETNAJSTEM IN DVAJSETEM STOLETJU

V zadnjih desetletjih devetnajstega stoletja se je vedno več žensk vključevalo v javno življenje na Slovenskem. Ekonomski razlogi, predvsem gospodarske krize in nerešena socialna vprašanja niso zadoščali, da bi bila žena, četudi poročena, le varuhinja domačega ognjišča. Vedno več žensk se je moralo zaposliti, če so hotele preživeti sebe in svoje otroke. Za enako delo so bile manj plačane od moških sodelavcev. Vedno več se jih je zavedalo potrebe po izobrazbi, ki je zagotavljala boljši poklicni položaj in več uspeha v boju za pravice žensk. Začele so se združevati v strokovna društva. Izven doma so bile dejavne tudi nezaposlene ženske. Ukvarjale so se z dobrodelnimi in nacionalno obarvanimi dejavnostmi. Tako so nastajala dobrodelna in narodno obrambna društva.

Ženske so se združevale tudi na verski in politični osnovi. Med tistimi, ki so si prizadevali za razpad Avstro-Ogrske, je bilo tudi veliko članic ženskih društev. Vendar nova država ni zadovoljila pričakovanj. Slovenke so imele v Avstriji boljši socialni in civilnopravni položaj kot kolegice v Srbiji, Črni gori, Makedoniji, Bosni in Hercegovini

Politična svoboda je bila omejena. Volilna pravica je bila ženskam še vedno nedosegljiva, socialno vprašanje je ostalo nerešeno. Slovenci še nismo živeli združeni v eni državi.²¹ Nastajala so številna društva, nekatera so propadla. To so bila predvsem tista društva, ki so si zastavila kulturne in nacionalne cilje.²²

Od 21. do 23. septembra 1919 je potekal v Beogradu prvi kongres predstavnic ženskih društev iz vse države, ki ga je pripravila Srbska narodna ženska zveza. Kongresa se je udeležilo tudi 10 žensk iz Slovenije. Zastopale so Splošno žensko društvo iz Ljubljane, Društvo slovenskih učiteljic, Slovensko žensko društvo iz Maribora, Žensko društvo iz Celja²³ in Društvo javnih nameščenk.

²¹ Vode, Angela. 2000. Značaj in usoda. Iz mojih spominov. Ljubljana. Str. 45-206.

Muser, Erna. Socialisti in komunisti ter boj Slovenk za enakopravnost. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja. 1967. Ljubljana. Str. 199.

²² IBID

²³ Ustanovljeno je bilo leta 1919, ukvarjalo se je s socialnim delom in budilo v slovenskih ženskah narodno zavest. Ko je leta 1921 začelo v Celju delovati Kolo jugoslovanskih sester, se je društvo posvetilo "izključno kulturnemu delu". Več o tem v: Alojzija Štebi. Aktivnost slovenske žene. Slovenska žena. Zbornik ob 25-letnici delovanja Splošnega ženskega društva. Ljubljana. 1926. Str. 177-178.

Ženske so soodgovorne za usodo svojega naroda, zato jim je potrebno omogočiti, da sodelujejo pri reševanju vseh pomembnih vprašanj.²⁴ Ena izmed podpredsednic zveze in prva predsednica njene slovenske sekcije je bila Franja Tavčar.²⁵ Slovenske meščanske ženske je želela spodbuditi k narodni zavednosti, dobrodelnosti in liberalni neodvisnosti, ki jo je, čeprav sama katoliško verna, pojmovala kot odmik od klerikalizma.

V zadnjem desetletju so se na svetovnem trgu dela dogajale številne spremembe, ki so različno vplivale na število in kakovost delovnih mest in delovnih razmer. Gospodarski razvoj je prispeval k večji zaposlenosti žensk, vendar istočasno ni izboljšal položaja žensk. Trg dela je v veliki meri odvisen od odnosa države do enakopravnosti obeh spolov, ki se izraža s sprejemanjem ustrezne zakonodaje za prepričevanje diskriminacije na delovnem.²⁶

Položaj žensk v službah se odraža tudi po uspehu v šolskem sistemu. V visokoškolskem izobraževanju še vedno obstaja velika razlika med spoloma. Vez med šolskimi diplomami in nagradami v službi je močna.

Ženske, bolj ko so kvalificirane, manj imajo možnosti, da najdejo zaposlitev, ki bi odgovarjale njihovim kvalifikacijam.

Predstave o podrejenem in neenakopravnem položaju žensk, predstave, da so manj vredne in manj sposobne kot moški, da se lahko družbeno uveljavljajo le na področju gospodarstva in družine, so bile vsakdanje množične prakse in zavesti družb v preteklosti.

Podrejeni položaj žensk so utrjevali prevladujoči lastninski odnosi, pravne norme, moralna pravila in cerkvena ideologija.

Osvobajanje in družbeno uveljavljanje žensk se je pričelo v devetnajstem stoletju. Osvobajanje ni potekalo spontano in samodejno, ampak kot premagovanje ukoreninjenosti miselnosti o podrejenosti žensk.

Enakost moških in žensk na trgu dela se je začelo s priznanjem pravice do dela vsem, moškim in ženskam, saj je prav delo pogoj za uveljavitev človekove osebnosti in njegove osamosvojitve.²⁷ Enakost moških in žensk je eno temeljnih

²⁴ IBID

²⁵ Franja Tavčar (1868 -1938) se je zavzemala za bratske povezave slovanskih narodov prek meja Avstro – Ogrske. Med prvo svetovno vojno je zbirala podpise za majniško deklaracijo in delovala v različnih humanitarnih društvih, v Círil-Methodovi družbi ter v številnih ženskih društvih.

²⁶ Aupič, Tina. Diskriminacija žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. 2004. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Str. 1.

²⁷ Jogan, Maca. 1986. Ženske in diskriminacija. Ljubljana: Delovska enotnost. Str. 84.

načel človekovih pravic in eno temeljnih demokratičnih vodil moderne družbe. Brez enakosti ni pogojev za napredek, enaka obravnava moških in žensk pa je potrebna za stabilnost in razvoj družbe.²⁸

IZOBRAZBA

Izobrazba je eden od dejavnikov, ki vplivajo na zaposlitev žensk in pridobivanje enakih možnosti, napredovanje v poklicu in dostop do bolj zelenih in nagrajenih služb. Vse več žensk se odloča za študij, za izobraževanje in izpopolnjevanje, čeprav morajo zato vložiti več truda in napora kot moški.

Razlike med spoloma na področju izobraževanja se kažejo v uspešnosti pri šolanju oziroma študiju. Kaže se tudi v izboru smeri študija. Dekleta so že v osnovni šoli in tudi kasneje uspešnejša od fantov, imajo pa tudi večje ambicije glede svoje izobraževalne in poklicne kariere.²⁹ Delež žensk, ki se odločajo za študij na visokošolskih zavodih in univerzah in ga tudi uspešno dokončajo, se iz leta v leto povečuje.

Nekaj podatkov dokazuje moje trditve. Leta 1995/96 je bilo na univerzah in drugih visokošolskih zavodih vpisanih 45. 951 študentov in študentk, od tega 56 ali 9 odstotkov žensk. Istega leta je na visokošolskem študiju diplomiralo 2. 746 študentov in študentk, od tega 57 ali 9 odstotkov žensk. Na visokošolskem oziroma univerzitetnem študiju pa je diplomiralo skupaj 3 673 študentov in študentk, od tega 60 ali 4 odstotkov žensk.

V letu 2001 je bilo v sistem visokošolskega in univerzitetnega izobraževanja vpisanih 88. 100 študentov in študentk, od tega 58 ali 8 odstotkov žensk. Študij je to leto zaključilo

1 041 študentov in študentk ali 57 ali 5 odstotkov žensk, na višješolski ravni ter 9.334 študentov in študentk oziroma 62 ali 5 odstotkov žensk na univerzitetni ravni študija.

Druge razlike med spoloma se kažejo v izboru študijske smeri, ki vodi v spolno segregacijo poklicev. Ženske izrazito prevladujejo na višjih in visokih šolah ter

²⁸ Aupič, Tina. 2004. Diskriminacija žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. 2004. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Str. 2.

²⁹ Rečnik, Tanja. 2002. Ovire žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. Ljubljana. Ekonomska fakulteta. Str. 20.

fakultetah, ki izobražujejo za področje zdravstva ter socialnega in pedagoškega dela. Šele zadnja leta je opazna rast deleža deklet, ki se izobražujejo na področju družbenih in poslovnih ved ter prava. Še vedno je izredno majhen delež tistih, ki se odločajo za študij gradbeništva, strojništva, računalništva in informatike.³⁰

NEPLAČANO DELO ŽENSK

Usklajevanje družinskih in poklicnih dejavnosti v vsakdanjem življenju je izjemno pomembno in najbolj težavno področje z vidika zagotavljanja enakih možnosti moških in žensk. Obveznosti neplačanega dela omejujejo žensko ponudbo delovne sile. Zmanjšujejo njene zasluge, vplivajo na izbor delovnega mesta in možnosti poklicnega napredovanja v primerjavi z moškimi. Kljub visoki stopnji zaposlenosti žensk in izenačeni ravni izobrazbe zaposlenih žensk in moških je spolna delitev dela jasno razmejena. Večino neplačanega dela v družini in za družino opravljajo ženske. Ženska je obremenjena dvojno, včasih celo trojno.

Med moškimi in ženskami obstajajo meje med delovnimi in družinskimi vlogami. Za ženske je dovoljeno oziroma družbeno sprejemljivo, da njihova družinska vloga vpliva na delovno vlogo. Pri moških se pričakuje, da njihove vloge v družini ne bodo vplivale na njihovo delovno vlogo.³¹ Statistični podatki in rezultati raziskav so pokazali, da v Sloveniji še vedno obstaja tradicionalna spolna delitev vlog in dela. Dela, ki jih v družini opravljajo moški, so bolj tehnične narave. Poskrbijo za popravila v stanovanju in izven njega, velikokrat skrbijo tudi za denarne zadeve v družini. Ženske pogosteje opravljajo dela, povezana s kuhanjem, pranjem, likanjem, torej dela, ki sodijo med rutinska opravila. Glede nege in vzgoje otrok je delitev dela med partnerjema uravnotežena, čeprav večji del bremena še vedno pade na ženska ramena.³²

³⁰ Aupič, Tina. 2004. Diskriminacija žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. Ljubljana:Ekonomška fakulteta. Str. 1.

³¹ Černigoj-Sadar, Nevenka. 1991. Moški in ženske v prostem času. Ljubljana. Znanstveno in publicistično središče. Str. 76.

³² Neubaver, Violeta. 1999. Drugo poročilo Republike Slovenije o uresničevanju določil Konvencije Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Ljubljana: Vlada RS . Urad za žensko politiko. Str. 24.

Ženskam predstavlja usklajevanje družinskega in poklicnega življenja bistveno večji problem kot moškim. Vendar je kljub tradicionalni spolni delitvi vlog in dela zaznati tudi nekatere spremembe, predvsem pri mlajših generacijah, ki zavračajo patriarhalno pojmovanje družine in so bolj naklonjeni enakomerni delitvi družinskega dela.³³

SPOLNE RAZLIKE NA PODROČJU PLAČANEGA IN NEPLAČANEGA DELA

Danes družba še vedno potiska žensko v privatno sfero, to je v sfero družine, v kateri je vloga ženske kot matere in gospodinje skrita očem javnosti in manj cenjena. Kljub povečanju števila zaposlenih žensk je delitev odgovornosti in vsakdanjih praktičnih obveznosti med spoloma znotraj družine pretežno asimetrična. Ženska je bolj obremenjena kot moški. Preobremenjenost je univerzalna značilnost položaja žensk v sodobnosti, ki obstaja neodvisno od višine njihovega dohodka, statusa in izobrazbe.

VLOGA ŽENSKE V MOŠKOSREDIŠČNI KULTURI

Izključevanje žensk iz območja razumskosti in produkcije znanja podrejenim je neločljiva sestavina zahodne civilizacije vsaj zadnjih treh tisočletij. Predstave o podrejenem in neenakopravnem položaju žensk, da so manj vredne in manj sposobne kot moški, še vedno veljajo. Ženske se družbeno uveljavijo le na zasebnem področju, se pravi na področjih gospodinjstva in družine. Takšna so bila prepričanja in zavest družbe v preteklosti in v mnogih primerih tudi v sedanosti.³⁴

Navajam nekaj zgledov za ponazoritev patriarhalnega pojmovanja in opravičevanja podrejenosti žensk. Za žensko v stari Grčiji je veljalo, da je njena dolžnost, da bi čim manj videla, čim manj slišala in čim manj spraševala,

³³ Aupič, Tina. 2004. Diskriminacija žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Str. 26.

³⁴ IBID. Str. 28.

oziroma, da je molk za žensko nakit, kot je nedvomno poudaril Sofokles.³⁵ Izključenost žensk iz javnega in razumnega delovanja je natančno opredeljeval tudi Aristotel (384–322 p. n. št.). Po njegovem mnenju je moški v skladu z naravnim redom ustvarjen kot nosilec uma in določen, da gostuje, vlada. Ženska pa sodi v tisto kategorijo bitij (podobno kot sužnji), ki so podrejena in morajo (v gospodinjstvu, zasebni sferi) skrbeti za blaginjo gospodujočih, da se ti lahko predajo hierarhično višjim in pomembnejšim ter častnejšim dejavnostim.³⁶ Manjvrednost žensk, njihov neenakopraven položaj so kot naravno danost zagovarjali tudi mnogi sodobni misleci. Tako je znani francoski družboslovec in utemeljitelj anarhizma Proudhon (1809–1865) menil, da bi izobraževanje žensk vodilo v pravi propad, kajti moški mora imeti omejeno ženo.³⁷

Osvobajanje žensk ni potekalo spontano in enostavno. Potrebno je bilo premagovanje ženske podrejenosti, neenakopravnosti in vstopanja žensk v celotno družbeno uveljavljenost. Pot je bila dolgotrajna in naporna. Začetek celotne preobrazbe in spreminjanja položaja žensk je prva uresničila francoska revolucija po letu 1789, s pravno izenačitvijo spolov. Izkazalo se je, da je to prvi, nujni korak. Sledile so mu še mnoge druge spremembe na vseh področjih družbenega in osebnega življenja. Ženske bi se naj otresle svojega omejenega, podrejenega, izkoriščanega položaja in postale v celoti enakopravne.³⁸

ZGODOVINA ŽENSKEGA DELA

Značilnosti spolne delitve dela so se močno spreminjale v posameznih zgodovinskih obdobjih glede na razredno, regionalno, religiozno in etično pripadnost ženske. Delitev dela in osebnostnih lastnosti po spolu je bila v vseh političnih sistemih utrjena in strogo nadzorovana. Moškim je bila dodeljena javna sfera in hierarhično višje mesto ter nadrejeni položaj. Ženski je bila določena vloga udomačenega bitja, ki je primarno, po naravi mati, gospodinja in prenašalka spolno neenakih vzgojnih vzorcev.

³⁵ Jogan, Maca. 1998. Ne delajmo pač žensk vsega vrednih. Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes. Ptuj: Zgodovinski arhiv. Str. 137.

³⁶ IBID. Str. 137.

³⁷ Jogan, Maca. 1986. Ženske in diskriminacija. Ljubljana: Delavska enotnost. Str.10.

³⁸ IBID. Str. 11.

V gospodarskem sistemu, ki je temeljil na gospodinjstvu, domače delo ni bilo ločeno od produktivnega dela. Vsi člani družine so sestavljali delovno skupino. Sodelovali so pri skupnem delu. V družinskem gospodinjstvu so pridelovali dobrine in opravljali storitve. Trg še ni bil razvit, zato je družina izdelovala za lastno porabo. Pred industrijsko revolucijo bi težko našli delo, ki ga ne bi opravljale tudi ženske. A kljub družinskemu načinu gospodarjenja je obstajala jasna delitev vlog med moškim in žensko. Moški je skrbel za zaščito pred zunanjim svetom, gospodarstvo in politiko. Ženska je vzdrževala čustveno in družinsko življenje. Osnovni nalogi žensk sta bili gospodinjstvo in skrb za otroke.³⁹

Domestifikacija žensk je dosegla vrhunec v osemnajstem stoletju, ko so se utrdile predstave o strogi ločitvi dela med moško, kot javno in žensko kot zasebno in družinsko sfero. Z industrializacijo se plačljivo delo premesti iz družine, gospodinjstva v tovarne ali urade.⁴⁰

Dokler je celotna proizvodnja tekla v domačem gospodinjstvu, so ženske lahko povezovalе in kombinirale svoje varstvene naloge z udeležbo v ekonomiji. Ko sta se dom in delo geografsko in ekonomsko ločila, so morale tudi ženske izbrati med plačanim delom v proizvodnji in neplačanim delom v gospodinjstvu.⁴¹

Mnoge ženske so bile v tem času postavljene v odvisen položaj od svojih mož, saj je on zagotavljal sredstva za preživetje družine. To mu je dajalo privilegiran položaj. Delo v družini, gospodinjstvo, skrb za otroke in druge družinske člane ravno tako pomenijo dobrine in storitve za preživetje. To delo ni plačano, zato izgubi ekonomsko vrednost in ceno. V primerjavi z delom na delovnem mestu, z delom za plačilo, torej formalnim delom, je dojeta kot neekonomično, ne-delo, izgubi značaj in oznako dela. Prvo pripada moškim, drugo ženskam.

Moški se je vse bolj izenačeval s svojo poklicno vlogo, ženska pa z vlogo gospodinje. Vloga moškega kot prehranjevalca družine nikoli ni bila ekskluzivna, ostala pa je dominantna v primerjavi s plačanim delom. Družina z eno plačo ni mogla preživeti, zato se je situacija popolnoma spremenila.

³⁹ Černigoj-Sadar, Nevenka. 1991. Moški in ženska v prostem času. Socialne in psihološke dimenzije preživljanja prostega časa. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Str. 67.

⁴⁰ Abraham, Erika. 2005. Spolne razlike na področju plačanega in neplačanega dela: diplomsko delo Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

⁴¹ IBID

V začetku industrializacije je bilo sodelovanje ženske v javnosti izredno omejeno, prenos lastništva in zemlje je potekal po moški liniji. Šele ob koncu devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja so ženske dobile nekatere možnosti za spremembo svojega socialnega položaja. Dobile so volilno pravico, pravico do neodvisne kontrole in uporabe lastne lastnine in dohodka, enakopravnost v starševstvu, možnost izobraževanja.⁴²

Ko so ženske v začetku dvajsetega stoletja vstopile v javno sfero in pričele bolj aktivno delovati na trgu plačanega dela, so nezavedno pristale na kompromis, da bodo opravljale slabše plačana oziroma družbeno manj zaželena dela. Moški, v tistem času in še danes, so videli žensko kot vsiljivko, ki jim poskuša odvzeti zaslužek in privilegiran družbeni položaj. Niso bili ravno redki vzkliki moških, ki so z antifeminističnimi gesli, da »ženske odjedajo zaslužek moškim, zato naj se vrnejo v družino«,⁴³ spodkopavali tolerantnost žensk na trgu plačanega dela.

Ženske v stari Jugoslaviji so za enako delo prejemale 30 odstotkov nižje mezde kot moški, kar je ustrezalo delodajalcem. V delavkah so imeli rezervno armado delovne sile. Ženske so prevladovale na področju tekstilne industrije, gostinstva in kot hišna služinčad. Položaj slednjih je bil težji, saj jih niso varovali niti tisti socialni zakoni, ki so sicer določali meje izkoriščanja delavcev. Ženske so bile večinoma nižje izobražene, v številnih primerih nepismene. Izrazito neenakopravne so bile tudi v družinskih odnosih. V Avstro-Ogrski je veljal pravni predpis, v katerem je bilo jasno, da je mož glava rodbine. V povojnem obdobju so se ženske vse bolj vključevale v plačano delo. Razlogi so predvsem v razvoju industrije, povečani pričakovani življenjski starosti in zmanjšanju števila otrok! Pomembna dejavnika sta še pridobitev pravice žensk do izobraževanja, tudi na najvišjih ravneh in pridobitev političnih pravic.⁴⁴ Za to obdobje so bila značilna pričakovanja o večji vključenosti moških v družinsko življenje. Prizadevanja na področju družine so, delitev vzgoje otrok, gospodinjskega dela, prosti čas in boljši socialni odnosi. A kljub vključevanju moža v gospodinjska in družinska dela je odgovornost za gospodinjstvo in otroke ostalo na ramenih žensk. Mož še vedno skrbi za ekonomski status

⁴² IBID

⁴³ Jogan, Maca. 2001. Seksizem v vsakdanjem življenju. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Str. 14.

⁴⁴ Jogan, Maca. 1990. Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Str. 145.

družine.⁴⁵ Ne moremo torej govoriti o popolni delitvi dela, saj je težišče še vedno zgrajenih na tradicionalno spolnih vlogah.

Raziskave, opravljene v šestdesetih letih, ugotavljajo, da manjši del moških prevzema opravila, ki vodijo v enakost med moškim in žensko. Gospodinjska dela so večinoma v rokah žensk, moški se le v nekoliko večji meri posvečajo vzgoji otrok. A tudi tu so si izbrali prijetnejša opravila, znotraj vzgoje se moški usmerijo bolj v igro z otroki, medtem ko odgovornost in skrb zanje ostajata domena žensk.

Iz povedanega sledi, da se je vloga družine in s tem gospodinjstva v zgodovini spreminjala. Ni prihajalo do sprememb le na ravni funkcij, ki jih je družina imela, opazne so tudi spremembe v vlogah, ki so jih družinski člani sprejemali. Z vstopanjem žensk na javno področje se ni spremljalo enako obsežno vstopanje moških v zasebni prostor, kar pomeni, da je delitev odgovornosti in vsakdanjih praktičnih obveznosti med spoloma znotraj družine neenakomerno porazdeljena z bistveno večjo obremenitvijo žensk kot moških.⁴⁶

VLOGA ŽENSKÉ IN MOŠKEGA V DANAŠNJEM ČASU

Ženske so se v zadnjih letih osvobodile tradicionalno pripisanih vlog, ki so jih postavljale v zasebno sfero in v položaj finančne odvisnosti od svojih mož.⁴⁷ Nadzor nad ženskami je začel odpovedovati. Podoba zveste, nemočne in trpeče žene se je razblinila. Ženske so z večanjem izobraževalnih možnosti in zavedanjem svojega položaja zgradile pričakovanja o večji enakosti v profesionalnem in družinskem življenju, kar se ne ujema z nasprotnimi tendencami na trgu dela in moškim delovanjem v realnosti. Danes omogoča trg dela neodvisno ekonomsko življenje, dostopno tako moškim kot ženskam.⁴⁸

Zaposlenost žensk je postala nekaj običajnega, s tem pa je večja tudi njihova obremenjenost. Obremenjene so tako z gospodinjskimi kot z delovnimi obveznostmi. Dvojno obremenjenost žensk bi lahko razložili tudi kot dvojno

⁴⁵ Abraham, Erika. 2005. Spolne razlike na področju plačanega in neplačanega dela: diplomsko delo. Ljubljana. Ekonomska fakulteta. Str. 3.

⁴⁶IBID. Str. 4.

⁴⁷ IBID

⁴⁸ IBID

zaposlitev. Ena zaposlitev je plačano delo v družbi, druga pa neplačano delo doma, kjer skrbijo za gospodinjstvo in otroke.

Ženske imajo omejene možnosti na trgu delovne sile, kar jih postavlja v negotov, neenakopraven položaj. Ta jih ponovno povezuje s tradicionalnimi vlogami. Deležne so poklicne segregacije in slabšega plačila za enako delo kot moški. Ženskam so nedostopna nekatera delovna mesta, predvsem visoki položaji. Zaposlene so predvsem v poklicih, ki pomenijo podaljšek družinskega dela. Ženske, ki želijo ustvariti kariero, se srečujejo z nezdružljivimi vlogami uspešne ženske na eni in matere na drugi strani. Navkljub spolni emancipaciji še vedno obstaja spolna delitev dela, zaradi katere ženske ne morajo doseči enakosti v javni in zasebni sferi, kar je povezano zlasti s tem, da ženske ostajajo nosilke starševstva in skrbi za dom, ali povedano drugače, ženske ostajajo glavne emocionalne delavke.⁴⁹

Medtem ko so ženske izgubile svoje stare tradicionalne vloge, si morajo iskati novo družbeno identiteto ter se spopadati z ekonomsko neodvisnostjo a pri moških neodvisno življenje in stare vloge identitete v sodobni družbi še vedno delujejo.

Večina žensk današnjem času se zaradi razmika med moškim in ženskim vzorcem delovanja in osebne identitete srečuje z napetostjo, ki jo vzdržuje na eni strani težnja po dejansko precej slabšem položaju (nadobremenjenost) v razporeditvi vseh nujnih in eksistencialnih del.

Danes sta oba spola upravičena do lastnih želja, interesov in ciljev. Ženske lahko zavrnejo vlogo matere in žene in se preživljajo same. Samostojno se odločajo o tem, kako bodo živele in prihranile denar. Skratka, postajajo neodvisne, kar je ravno nasprotno s tradicionalno vlogo, ko je o njej odločal oče in kasneje mož. Ženske se ne podrejajo več moški spolni prevladi, odločitev o velikosti družine nastaja z dogovorom obeh partnerjev.⁵⁰

⁴⁹ IBID. Str. 5.

⁵⁰ IBID. Str. 5.

IZOBRAZBA IN SPOL

Izobraževanje je eden izmed pomembnejših faktorjev, ki vpliva na moške in ženske. Ženske so bile na vseh področjih in v izobraževanju diskriminirane. Enake pravice kot moški so dobile šele po drugi svetovni vojni, ko je začela družba sprejemati izobraževanje kot nekaj nujnega.

A tudi v sistemu vzgoje in izobraževanja še vedno obstaja razlika. Dečke pogosto postavlja v superiorni, deklice pa v inferiorni položaj. Učiteljice govorijo o dečkih kot o sposobnih, ki imajo potenciale in pogosto opravičujejo njihov uspeh. Dečki so bistri, vendar nemirni, nezbrani in nagajivi. Takšnih opravičil deklice niso deležne, nasprotno, njihov uspeh se interpretira kot rezultat trdega dela in ne kot posledica njihove bistrosti.

Izobraževanje ima pomembno vlogo pri doseganju enakih možnosti zaposlovanja in napredovanja žensk v poklicu in dostop do bolj želenih in nagrajenih služb. Iz tega razloga se vse več žensk odloča za študij, ali se dopolnilno izobraževanje in izpopolnjevanje.⁵¹

ŽENSKÉ ŽELIJO BITI ZAPOSLENE

Danes je večina žensk in moških zaposlenih, oboji si želijo biti zaposleni. Zmotno je prepričanje, da bi ženske rade ostale doma, če bi imele možnost izbire in se ne bi zaposlile. Raziskave potrjujejo, da ženske tako pri nas kot v svetu visoko vrednotijo plačano delo.

Podatki za Anglijo kažejo, da bi večina žensk in moških delala, čeprav jim ne bi bilo potrebno. Ljudje se zaposlujejo zaradi zadovoljevanja materialnih potreb, veselja do dela in druženja. V raziskavi Martina in Wallacea leta 1984 so ženske kot motiva za delo navedle denar in finančno neodvisnost.⁵²

Kariero in delo različno razumejo moški in ženske. Večina žensk gleda na delo kot nekaj vsakdanjega, zanje predstavlja služba vir sredstev za preživetje. Za moškega predstavlja naloga, ki jo je potrebno opraviti, dolžnost, odgovornost in vir zaslužka. Kariero ženske opredeljujejo kot zadovoljevanje osebnih nagnjenj,

⁵¹ IBID. Str. 16.

⁵² IBID. Str.16.

osebnostni razvoj in delo, ki ga človek želi opravljati. Moški, v karieri vidijo napredovanje, pot, ki vodi navzgor, družbeno priznanje in nagrajevanje. Čeprav različno, oba spola vidita delo kot sestavni del življenja.⁵³

ŽENSKES NA VODILNIH POLOŽAJIH

Vodilna delovna mesta so ena najbolj plačanih delovnih mest v sodobni družbi. Ljudi, ki zasede takšna delovna mesta, je malo. Ženske so v veliki manjšini. Pripadnost spolu ženskam onemogoča ali otežuje doseganje visokih položajev. »Čeprav so ženske vsaj toliko sposobne kot moški, empirični podatki kažejo, da ženske še vedno ne dobivajo najodgovornejših delovnih mest in nalog v podjetju.«⁵⁴ Ženske so zaposlene na nižjih, slabše plačanih delovnih mestih. Opravljajo manj pomembna dela, ki zahtevajo manj odgovornosti in dajejo manj družbene moči in vpliva.⁵⁵ Za ženske so rezervirane vloge: pasivnost, nežnost, čustvenost, odvisnost in sodelovanje. Moškim pripadajo vloge, ki odražajo samozavest, ambicioznost, dinamičnost, iniciativnost, moč in agresivnost. Ženske so potisnjene zaradi biološko reproduktivne vloge v zasebno sfero. Dostop do javne sfere jim je otežen, saj je to področje rezervirano za moške. Število žensk na pomembnih položajih je majhno. Obstaja nevidna pregrada, stekleni strop, ki se nahaja med srednjim in višjim delovnim položajem. Sestavljena je iz prepričanj in tradicij, ki ženskam onemogočijo zasesti najpomembnejša delovna mesta in jim tako otežujejo napredovanje.⁵⁶

Gre za spoznanje sposobnih in visoko izobraženih žensk, ki se v podjetjih uspešno vzpenjajo po lestvici navzgor, dokler se na neki točki ne zaustavijo, najprej ne gre, ker niso moški. Ženske pridejo čisto pod vrh, a na sam vrh lahko splezajo le njihovi moški kolegi, čeprav imajo enake ali celo slabše sposobnosti od njih.

Na ženske, ki so uspele priti na najvišje položaje, gledajo moški drugače kot ženske. Če želi ženska poklicno uspeti, mora slediti individualističnemu modelu. Biti mora odločna, inovativna in mora zaupati vase. Pogosto se

⁵³ IBID

⁵⁴ Jaklič, Marko. 1999. Poslovno okolje podjetja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Str. 300.

⁵⁵ Cigale, Marija. 1992. O ženskem delu. Ko odgrneš sedem tančic. Ljubljana: Društvo iniciativa. Str. 40.

⁵⁶ Abraham, Erika. 2005. Spolne razlike na področju plačanega in neplačanega dela: diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Str. 16.

dogaja, da se ženska odločnost in samozaupanje interpretirata kot agresivnost in tako ženska izgubi podporo moških in žensk.

Ženske morajo velikokrat dokazovati, da znajo opraviti delo bolje in hitreje kot moški. Tudi tiste, katerih delo je podobno in so razvrščene na enako delovno mesto kot moški, morajo pogosto opraviti dvakrat več dela. Izpolnjevati morajo višje kriterije za napredovanje, kar se kaže v strokovnosti, usposabljanju in delovni karieri. Ustrezati morajo uspešnosti moškega modela uspešnega vodje. Delodajalcem se zdijo ženske velikokrat nevredne nadaljnjega izobraževanja ali napredovanja, ker lahko odidejo in bodo imele otroke. Zdi se jim manj zanesljive, ker imajo domače obveznosti in so v splošnem manj predane delu kot moški.

Če ima delodajalec na izbiro žensko in moškega z enakimi sposobnostmi, bo pri napredovanju žensko pogosto obravnaval kot večje tveganje. Ženske se pri napredovanju in razvoju poklicne kariere presojujejo manj po njihovih sposobnostih in dosežkih in bolj na podlagi domnev o njihovem družinskem življenju, odgovornostih in namenih.⁵⁷

DRUŽINSKO IN GOSPODINJSKO DELO

Med neplačana dela štejemo vsa domača dela, družinska in gospodinjska. Velikokrat se izraza gospodinjsko in družinsko delo uporabljata kot sinonima, a nista. Razliko je razložila Tanja Rener⁵⁸ v spremni besedi k Oakleyevi Gospodinji, kjer loči domače, družinsko in gospodinjsko delo:

- Domače delo je vse neplačano zasebno delo.
- Družinsko delo je vse neplačano (žensko) delo v družinski sferi.
- Gospodinjsko delo je tisti del družinskega in domačega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile.

⁵⁷ IBID. Str. 18.

⁵⁸ IBID. Str. 27.

DRUŽINSKO DELO

Med družinska opravila štejemo vzgojo in skrb za otroke ter velikokrat tudi ostarele, finančne zadeve in upravljanje gospodinjstva. Ko pomislimo na družinska dela, velikokrat spregledamo določena, mogoče manj opazna opravila, ki so ravno tako obsežna in zahtevajo veliko emocionalnega napora. To so vzdrževanje stikov s širšo družino in prijatelji, razmišljanje in načrtovanje samega družinskega dela in drugo.⁵⁹

ZNAČILNOSTI GOSPODINJSKEGA DELA

Gospodinjsko delo je za razliko od drugih vrst dela, umeščeno v domače okolje. Poleg tega je neplačano, družbeno manj vrednoteno in predvsem delo žensk. Med gospodinjska opravila štejemo pranje, likanje, pomivanje posode, pripravljane hrane, čiščenje in pospravljanje. Glavna ugotovitev študije Oakleyeve, povezane s hišnim delom, je prevladovanje ženskega nezadovoljstva nad njim.⁶⁰ Gospodinjsko delo je kot neskončna rutina. Pogosto je primerjano s prav tako monotonim delom v tovarni za tekočim trakom.⁶¹

Delo, kot niz nepovezanih nalog, od katerih nobena ne zahteva celotne pozornosti od tistega, ki ga opravlja. Zaradi monotonosti in razdrobljenosti dolge vrste opravil čez dan nastopi občutek, da vedno nekaj delaš, pa imaš še toliko narediti.⁶²

Gospodinjsko delo je dejavnost, ki jo gospodinje opravljajo doma. Dom je delovno mesto in njegove meje so meje družinskega življenja. Gospodinja nima priložnosti, da bi se povezala s svojimi sodelavkami ter se z njimi pogovorila o obliki in vsebini dela. Saj so prijatelji, sosedje, sorodniki za pogovor, vendar mora biti delo opravljeno doma. »Ker nikogar ne poznaš, dobiš občutek, da boš čisto ob pamet, če ne boš šla ven in se s kom pogovorila.«⁶³

⁵⁹ IBID. Str. 28.

⁶⁰ IBID

⁶¹ IBID

⁶² IBID. Str. 29.

⁶³ IBID

Večina žensk se strinja, da je pri gospodinjenju najlepše, da si sam svoj gospod. Pomembno je da ni treba hoditi na delo in imaš dovolj časa. Ni splošnih pravil o tem, kaj, kako in kdaj naj gospodinja dela, z izjemo priprave obrokov, pranja in pospravljanja stanovanja. Po drugi strani se zdi avtonomija gospodinjske vloge bolj navidezna kot resnična. Biti sam svoj gospod pomeni, da moraš nadzorovati svoje delo. Paziti moraš, da gospodinjsko delo opraviš. »Saj ne, da bi me kdo prebičal, če ga ne opraviš – vem pa, da ga bo jutri še enkrat toliko, tako da v resnici samo vlečem za nos samo sebe,« je dejala ena izmed gospodinj.⁶⁴

Gospodinjsko delo ni formalno plačano delo, zato je necenjeno z vidika družbe in družine same. Nizek socialni status in nepomembnost hišnega dela je povezana s frazo samo gospodinja, kar spravlja mnoge žene v slabo voljo. Vprašajo te: »Kaj ste?« In odgovoriš: »Imam majhnega otroka ... sem mati in žena.« Odrnejo: »Oh, samo gospodinja.« Samo gospodinja! Najtežje delo na svetu. Ta opredelitev zajema vse ...« pravi ena izmed gospodinj.⁶⁵ Status gospodinje je pogosto definiran s statusom moža, saj ima nezaposlena soproga bogatega obrtnika bistveno drugačen družbeni status kot nezaposlena soproga tovarniškega delavca.⁶⁶

Količina časa, namenjenega za gospodinjsko delo, se ne zmanjšuje, čeprav je na voljo vedno več gospodinjskih aparatov in čeprav ima ženska vedno več možnosti uveljavitve tudi izven doma. Presenetljivo je tudi, da število otrok ne vpliva na količino časa, ki ga ženske porabijo za gospodinjstvo. Veliko gospodinj se pritožuje. »Najslabše je, da nikoli ne končaš. Vedno grem v posteljo z mislijo, da bi lahko še kaj naredila«⁶⁷

Gospodinja za svoje delo ne dobi nobenega plačila ali nagrade. Raziskave kažejo samo moževе naklonjene in hvaležne komentarje, prijaznost, pomirljive besede ter osebno zanimanje, kar pomeni podporo gospodinji. Ne morejo pa nadomestiti denarnega priznanja. Nagrada za gospodinjsko delo je v bistvu to, da je delo opravljeno.⁶⁸

⁶⁴ IBID

⁶⁵ IBID

⁶⁶ IBID Str. 30.

⁶⁷ IBID. Str. 30.

⁶⁸ IBID

Vlogi matere in žene se v družbeni podobi ne razlikujeta od vloge gospodinje. Pričakuje se, da si bodo ženske prizadevale za popolnost v vseh treh vlogah. Ne omogoča osebne rasti in napredovanja: Gospodinja iz dela, ki ga opravlja, ničesar ne izve o sebi. Občutek, da je nekaj dosegla, je le bežen, v delu samem le redkokdaj uživa.⁶⁹ Izkušnje, povezane z delom zunaj doma, vplivajo na zadovoljstvo z delom doma. Ženske, ki so v preteklosti zasedale visok poklicni položaj, so nezadovoljne z gospodinjsko vlogo. Njihovo delo doma je manj cenjeno, enolično, nimajo več toliko stikov z ljudmi kot prej.⁷⁰

⁶⁹ IBID

⁷⁰ IBID. 31.

ZAKLJUČEK

Zgodovino človeštva je zaznamovalo nekaj izjemnih žensk. O vzgoji in izobraževanju žensk v vsem zgodovinskem obdobju po svetu in na Slovenskem je le malo znanega.

Za Slovenke je do devetnajstega stoletja veljalo, da bolj ali manj anonimne in samo po sebi razumljivi del zgodovine. Gibalo zgodovine so vedno bili moški, ženske so le tihi in nevidni drugi pol človeške množice.

Slovenski ljudski pregovor pravi: »Bog je ženski iztrgal jezik, ga vsadil in zrasel je hren. Kamor si hudič sam ne upa, pošlje babo.« Iz pregovorov izvemo, kam so skozi rodove postavljali žensko. V množici ohranjenih arhivskih virov in literature se najde najmanj zapisov in podatkov iz vsakodnevnega življenja, zlasti življenja žensk. Najti je možno veliko literature o moških in le o nekaterih ženskah, ponavadi o vladaricah. Usode žensk niso nikogar zanimale in niso omenjene v pedagoški literaturi. Življenje in delo žensk je ostalo neznano in skrito.

Ženska je prisotna v vseh družbenih obdobjih. Samoumevno je bilo, da je ženska poskrbela za obstanek vrste, kar nam dokazuje najstarejša skulptura – boginje Venere.

Ženske so v različnih verstvih mešale štrene moškim. Takšne so bile Iris, Hera, Junona in druge. Upravljale so velike absolutistične države.

Ženske so v srednjem veku opevane kot čakajoče in zaobljubljene dame bojevitih vitezov. Priležnice francoskih kraljev so krojile politiko zahodne Evrope, Izabela Kastilska je postavila temelje današnje Španiji. Ženska je zadnjih nekaj stoletij krojila usodo Evrope in posredno vsega sveta. Vladanje Elizabete v Angliji je nadaljevala Viktorija, sanje Petra Velikega o vključitvi v Evropo je udejanjila Katarina Velika. Marija Terezija je izpeljala v našem prostoru vrsto reform, ki so še danes podlaga načinu življenja.

Najlepše stvaritve se v umetnosti začnejo in končajo z žensko. V znanstvenih krogih bi omenila Marie Curie, pustolovcem in popotnikom ob bok bi postavila Almo Karlin. Cesarica Sisi je tako kot stoletje za njo princesa Diana izstopala iz ustaljenih norm neke etike. S pojavom filma in sodobnih informativnih medijev je ženska postala to, kar je vedno bila.

Danes je samoumevno, da se ženske, enako kot moški, lahko izobražujejo. Toda ta samoumevnost ima tudi svojo zgodovino. Ni še dolgo tega, ko si v mnogih državah ženske niso mogle pridobiti visoke izobrazbe ali pa so bili pogoji za njeno pridobitev težji za ženske.

Življenje in izobraževanje žensk skozi zgodovino ne moremo označiti kot mračno, pusto in uničujoče.

Če je nekdanja zadostovala pridna gospodinja, sicer izobražena, a brez formalne izobrazbe, je predindustrijska doba zahtevala tudi slednjo. Dekleta in fantje so obiskovali šole od industrializacije dalje, čeprav Cerkev še vedno trdi, da morajo biti žene pokorne svojim možem.

Ženske so bile vedno odrinjene nekam v ozadje, v neznano sfero podrejenosti, čeprav si tega niso zaslužile. Sprejete so bile le za matere, gospodinje, dobre družice svojih moških.

Skozi vso življenje so ženske bolj obremenjene kot moški. Čeprav pravijo, da je moški glava družine, ženska še vedno podpira tri vogale pri hiši, kljub poklicni karieri in vlogi gospodinje. Gospodinja nima priložnosti, da bi se s svojimi sodelavkami pogovorila o obliki in vsebini dela. Dom je le delovno mesto in njegove meje so meje družinskega življenja.

Večina žensk se sicer strinja, da je pri gospodinjenju najlepše, da si sam svoj gospod, ni potrebno hoditi na delo in imaš na voljo ves svoj čas. Ni pravil, kaj, kako in kdaj naj gospodinja dela, z izjemo priprave obrokov, pranja in pospravljanja. Biti sam svoj gospod pomeni, da moraš nadzorovati svoje delo. Paziti moraš, da gospodinjsko delo opraviš.

Gospodinjsko delo ni plačano delo, je necenjeno z vidika družbe in družine same. Nizek socialni status in nepomembnost hišnega dela je povezana s frazo samo gospodinja, kar spravlja mnoge žene v slabo voljo.

Status gospodinje je pogosto definiran s statusom moža, saj ima nezaposlena soproga bogatega obrtnika bistveno drugačen družbeni status kot nezaposlena soproga tovarniškega delavca.

Ženska je danes v enakopravnem položaju z moškim, je finančno in časovno svobodna, neodvisna in moderna ženska. Žal samo toliko kot si sama želi in si izbori svobodo v partnerskem odnosu.

LITERATURA IN VIRI

1. ABRAHAM, Erika. 2005. Spolne razlike na področju plačanega in neplačanega dela: diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
2. AUPIČ, Tina. 2004. Diskriminacija žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
3. CIGALE, Marija. 1992. O ženskem delu: ko odgrneš sedem tančic. Ljubljana: Društvo iniciativa.
4. ČERNIGOJ-Sadar, Nevenka. 1991. Moški in ženska v prostem času: socialne in psihološke dimenzije preživljanja prostega časa. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. ČERNIGOJ-Sadar Nevenka. 1991. Moški in ženske v prostem času. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. HOBLAJ, Moris. 2006. Ženske so žrtve cerkve: ne-svete in protiustavne trditve katoliških svetnikov kažejo: [zbrana dokumentacija za dan žena, 8. marec 2006]. Kranj: Društvo za zaščito ustave in žrtev cerkve.
7. JOGAN, Erna. 1986. Ženske in diskriminacija. Ljubljana: Delavska enotnost.
8. JOGAN, Maca. 1998. Ne delajmo pač žensk vsega vrednih: izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes. Ptuj: Zgodovinski arhiv.
9. JOGAN, Maca. 1990. Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. JOGAN, Maca. 2001. Seksizem v vsakdanjem življenju. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

11. KOVAČIČ, Mojca. 2002. Vzgoja in izobraževanje. Zgodovinski časopis. 1-2, 2002, letnik 56.
12. MALERO, Lopez, Raquel. 1994. Kako so živeli Grki. Ljubljana: EVVO.
13. NEUBAVER, Violeta. 1999. Drugo poročilo Republike Slovenije o uresničevanju določil Konvencije Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Ljubljana: Vlada RS : Urad za žensko politiko.
14. OVIRE, Tanja. 2002. Rečnik žensk pri zaposlovanju: diplomsko delo. Ljubljana. Ekonomska fakulteta.
15. SVETO pismo stare in nove zaveze. Ekumenska izdaja z novim prerodom nove zaveze. 1992. Ljubljana: Združene biblične družbe. I. Mojzesova knjiga. Genesis 3,16.
16. VODE, Angela. 2000. Značaj in usoda: iz mojih spominov. Ljubljana: Krtina.
17. VODOPIVEC, Peter. 1994. Kako so ženske na Slovenskem v 19. stol. stopale v javno življenje: prispevek k zgodovini žensk v slovenskem prostoru (1848-1900). V: Zgodovina za vse 1994 I/ 2.
18. ZGODOVINA 1: učbenik za prvi letnik gimnazije. 1999. Ljubljana: DZS.

INTERNETNI VIRI

<http://www.teof.uni-lj.si/bogoslov.html> [Citirano: 21. 11. 2006]